

Mūsų kultūros paveldas

Dar kartą apie Vaižganto bažnyčia dovanotą paveikslą

Prieš porą metų „Utenyje“ ir kituose spaudos leidiniuose išspausdinau rašini, teiraudamasis: „Kurioje bažnyčioje yra Vaižganto dovanotas paveikslas?“, tikėdamasis skaitytojų paramos, kokių nors atsakymų, paaiškinimų, patikslinimų. Mat šių eilučių autoriui, daugelį metų renkančiam įvairią medžiagą apie lietuvių literatūros klasiką, literatūros mokslininką, visuomenės veikėją, tautos švietėją ir blaivintoją, kanauninką Juozą Tumą- Vaižgantą, prižiūrinčiam jo gimtajame Svėdasų krašte veikiančią muziejų, tokį klausimą pateikė Kaune gyvenanti kurkietė Elvyra Černiauskienė. Pasirodo, ši moteris rengianti knygą apie Kurklių kraštą (Anykščių rajonas) domėjosi apie Vaižganto ryšius su Pavirinciuose gyvenusia garsia Žiogelių gimi- ne, rašytojo apsilankymus Pavirinčių dvare. Kurkietė teiravosi tokių dalykų, kurie iki šiolei net buvo visai nežinomi. Pavyzdžiui, staigmena bei naujiena man buvo ir žinia, kad Juozui Tumui- Vaižgantui Pavirinčių dvare buvo padovanotas gražus paveikslas, kurių tenai buvo labai daug. Pasak p. E.Černiauskienės, yra žinių, kad Vaižgantas tą paveikslą iš Pavirinčių nuvežė į kažkuria bažnyčia ir papuošė altorių. Tai gi pašnekovė teiravosi, ar aš kartais nežinau, į kurią bažnyčia Vaižgantas nuvežė tą Pavirinčių dvare gautą paveikslą?

Kadangi tokių duomenų neturėjau, tad parašiau ta tema rašinius laikraščiams „Utenis“ ir „XXI amžius“. Deja, nė vienas skaitytojas į publikacijas neatsiliepė, nesuteikė jokių konkretnių duomenų. Tačiau atsakymą į rūpimus klausimus suradau pats, atidžiau dar kartą perskaitęs literatūros

mokslininko, politiko Aleksandro Merklio 1934 metais išleistą monografiją „Juozas Tumas- Vaižgantas“, kurioje nutapytas labai ryškus ir įvairiapusiškas Vaižganto- literatūros klasiko, politiko, bažnyčios veikėjo, Nepriklausomos Lietuvos kūrėjo-portretas.

Tai gi šios monografijos skyriaus „Tėvynės sargyboje“ X skirsnyje pasakojama kaip jaunas kunigas 1901 m. liepos 14 d. buvo perkeltas į Micaičius. (Prieš tai jis jau buvo kunigavęs Mintaujoje (dabar Jelgava Latvijos Respublikoje), dviejose Žemaitijos parapijose –Mosėdyje ir Kuliuose.). Už pasipriešinimą lietuvių rusinimo ir lenkinimo politikai, draudžiamos literatūros lietuviškais rašmenimis platini- mą, lietuviybės puoselėjimą, jaunosios kunigijos telkimą lietuviško rašto propagavimui ir kitokią veiklą vikaras Juozas Tumas buvo kilnojamas iš parapijos į parapiją, carinės valdžios persekiojamas, nekenčiamas. Jo perkėlimas į Šiaulių kraštą, Micaičius, buvo savotiška tremtis, tikras kerštas už nenuilstamą kun. Juozo Tumo veiklą lietuviybės puoselėjimo labui...

1901 m. liepos 28 d. Vaižgantas laiške kunigui (filosofui, poetui, literatūros kritikui) Aleksandriui Dambrauskui-Jakštui- vyskupo Mečislovo Leonardo Paliulionio sekretoriui- lyg džiaugdamasis nauja vieta, lyg bandydamas pajuokauti, rašė: „ ...padėjimas pakilus, į visas puses toli matyti, oras sveikas, gyvenimas žmonės labai geri. Na, duonos matau irgi bus...“

Tačiau, pagyvenus, pasirodė ne taip jau gerai, teko jaunajam kunigui susidurti ir su įvairiais sunkumais, ir su idėjiniais priešais.

A. Merkelis knygoje „Juozas Tu-

mas- Vaižgantas“ rašė:

„Micaičių koplytėlė, stovinti Ketūnų Jokūbauskų dvaro lauko gale, nedidelė...Klebonijėlė, špitolė, gyvuliams apgriuvusios lūšnelės- štai ir visi trobesiai. Rodės geresnės vietos baustiniam tremtiniui sunku buvo rasti. Bet kun. J.Tumas ir čia ištremtas nenusimena ir iš nuobodulio nepasikaria. Atskirtas nuo liaudies, jis susiranda sau artimų žmonių tarp bajorų, kuriuos jis stengias įtraukti į kultūrinį ir visuomeninį darbą.

Atvažiuavęs į Micaičius, kun. J.Tumas netrukus susibičiuliauja su inteligentiška ir kultūringa dvarininkų Jokūbauskų šeima. Dvaro savininkas agronomas Jonas Jokūbauskis...buvo baigęs Rygos politechnikumą, žmogus šviesus ir kultūringas. Jis buvo ne tik dvaro šeimininkas, bet ir Kuršėnų savitarpio bankelio vedėjas. Nors ir mažatikiškas, tačiau bažnyčią šelpdavo ir kunigų nevengdavo. Jo žmona, kunigaikštė Žagelytė iš Pavirinčių, Anykščių parapijos, buvo graži, simpatiška, visapusiškai išsilavinusi, gera ir pamaldi moteriškė...

Kun. J.Tumas, susibičiuliaavęs su Jokūbauskiais, dažnai būdavo jų dvare. Čia traukė ir simpatiški, jį maloniai priimamieji šeimininkai, ir kultūringi jų namai, kuriuose buvo įdomių senovės paminklų. Jokūbauskų dvare jis rado Lauryno Ivinskio mikroskopa, S.Daukanto ir M. Valančiaus autentiškus portretus ir kitokių senienų.

Gražų, visuomet gerai nusiteikusį ir gyvą, vaizdingu sąmojumi trykštantį kun. J. Tumą Jokūbauskiai mėgo; jie padėjo jam įsikurti Micaičiuose. Paprašyti duodavo, ko reikėdavo koplytėlei ir klebonijėlei. Gavęs iš Jokūbauskų medžiagos, jis pastatydino 17 sieksnių ilgio gražius trobesius ir atnaujino koplytėlę. Ponia Jokūbauskienė tai koplytėlei dovanojo įvairių papuošalų, o pats kun. J.Tumas iš Pavirinčių parsivežė altoriui puikų paveikslą...

Tai gi šios monografijos dėka ir galėjome išsiaiškinti Juozo Tumo-Vaižganto ryšius su Pavirinčių dvaru, iš ten atsivežto paveikslo buvimo vietą.

Apie šio jauno kunigo gyvenimo metus Micaičiuose plačiai aprašė šiaurietis rašytojas Vytautas Kirkutis 2009 metais išleistoje dokumentinės prozos

knygoje „Vilko poteriai“. Pirmoji knygos dokumentinė apysaka „Akmenukai Ventos sietuvoje“ ir skirta kunigo bei rašytojo Juozo Tumo-Vaižganto dešimčiai mėnesių, trims šimtams dienų, praleistų Micaičiuose. (1902 m. gegužės 29 d. kun. Juozas Tumas iš Micaičių buvo perkeltas į Vadakčiukus Panevėžio krašte...)

Rašytojas Vytautas Kirkutis labai išsamiai, plačiai ir vaizdingai aprašo Vaižganto bendravimą su Ketūnų dvaro savininkais Jokūbauskiais bei kitais inteligentais, vietiniais šviesuoliais. Nepamirštas paminėti ir faktas apie koplyčios altorių papuošusį puikų paveikslą, kurį Vaižgantas parsivežė iš Anykščių parapijos Pavirinčių kaimo...

Daug vietos šioje knygoje skiriama ir nesutarimams tarp Micaičių koplyčios vikaro Juozo Tumo-Vaižganto ir Kuršėnų parapijos klebono kunigo Antano Eidimto. Nors šis dvasininkas buvo gabus, išsilavinęs, gerai mokantis keletą kalbų, teologijos magistras, tačiau nepritarė tautiškajam lietuvių atgimimui, Vaižganto keliamoms idėjoms, lietuviybės puoselėjimui, žavėjosi lenkų kalba ir kultūra, siekė parapijiečius sulenkinti. Savaime suprantama, jis nemėgo naujovių, jauno kunigo J.Tumo skelbiamų idėjų, spaudoje nuolat pasirodančių jo publicistinių rašinių, labdaringos veiklos. Todėl pasipylė skundai vyskupui M. L. Paliulioniui. Ešą, kunigas Tumas yra vienas smarkiausių lietuvių nacionalinio judėjimo kovotojų, kuris ardo bažnytinę tvarką: iš kunigų reikalauja kalbėti lietuviškai, klausosi išpažinčių ne klausykloje, įsteigęs labdaros draugiją be klebono žinios, yra nepatikimas kaip krikščionis ir pilietis, reiškia pavojingas visuomenei mintis ir t.t.Patikėjęs visokiais prasimanymais, vyskupas nusprendė tokį „blogą“ kunigą iš Micaičių iškeldinti kitur. Žemaičių vyskupijos konsistorijos teismas 1902 metais Vaižgantui uždraudė bendradarbiauti spaudoje, nebeleido skelbti straipsnių be vyskupo leidimo, leido spausdinti tik literatūrinius kūrinius...

Idomus faktas. Vieno tokio klebono A.Eidimto skundo Žemaičių vyskupui M. L. Paliulioniui prieš kunigą Juozą Tumą kopija eksponuojama Svėdasų krašto (Vaižganto) muziejuje Kunigiškių kaime

(Nukelta į 6 psl.)

Dar kartą apie Vaižganto bažnyčiai dovanotą paveikslą

(Atkelta iš 5 psl.)

(Anykščių rajonas). To skundo, rašyto 1902 m. gegužės 11 d., kopiją muziejui dovanavo Nacionalinė M.Mažvydo biblioteka. (Skundo originalas saugomas šios bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje)

Dešimtį mėnesių pragyvenęs Micaičiuose ir perkeltas ganytojiškam darbui kitur, Vaižgantas Šiaulių krašto nepamiršdavo. 1905 metų gegužės 7 dieną, kai Kurtuvėnų parapijoje buvo minimos lietuviškos spaudos atgavimo metinės, jis ant Girnikų kalno išpūdingą pamokslą pasako. 1932 metų kovo mėnesį dalyvauja Aleksandrijos dvare savo gero pažįstamo profesoriaus Povilo Matulionio laidotuvėse, tų pačių metų liepos mėnesį atvyksta į Aukškelę, į atstatytos koplyčios pašventinimą...

Bet grįžkime vėl į Micaičius ir prisiminkime koplyčios, kurioje kunigavo maištingasis Lietuvos patriotas Juozas Tumas-Vaižgantas, tolimesnį likimą. Pažvelkime rašytojo V. Kirkučio akimis. Knygoje „Vilko karoliai“ jis apie tai irgi išsamiai aprašo.

Pasirodo, pokario metais, kai sovietinė valdžia masiškai uždarinėjo, naikino bažnyčias, 1945 metais uždare ir Micaičių Nukryžiuotojo Jėzaus koplyčią. Kurį laiką šie maldos namai stovėjo tušti. Paskui sugalvota pritaikyti kapinių viduryje stovinčią koplyčią „socializmo statytojų“ reikmėms: įrengė čia sandė-

lį, supildavo grūdus, sukraudavo visokių žemės ūkio padargus. Čia prieglobstį rasdavo ir vietiniai girtuokliai, ne kartą koplyčioje keldavo visokias orgijas. Tikintiesiems skaudėdavo širdį, matant taip niekinamą koplyčią, niokojamus tautodailininkų medžio drožinius, šventus paveikslus, išpūdingą bažnytėlės interjerą. Tačiau jie buvo bejėgiai. Niekas nesirūpino, kad pro kiaurą koplyčios stogą lyja lietus, patenka sniegas ir viską ardo, pūdo.

Kaip rašoma knygoje „Vilko poteriai“, skaudėjo žmonėms širdį, tačiau neišdrįso viešai piktintis, nenorėjo valdžios vyrų rūstybę užsitraukti. Pakalbėdavo tyliai, pasiguosdavo, o ilgainiui ir visai priprato prie to apgriuvusio kerėplos. 1988 metais atvykęs į Kuršėnus, Micaičiuose apsilankė kalbininkas Vytautas Vitkauskas, kuris be galo susijaudino ir pasipiktino pamatytu vaizdu. Vos porai dienų praėjus po Vaižganto 119-ųjų gimimo metinių minėjimo, kalbininkas Šiaulių rajono laikraštelyje išspausdino kritinį straipsnį. Vienas tas rašinys papiktino, kitus sujaukino, dar kitus paskatino veikti. Juk Lietuvos persitvarkymo Sąjūdis tuo metu sielas budino, atgimti skatino, pasirūpinti kultūros ir istorijos paminklais kvietė...

Ir taip per vienerius metus laiko griuvena sandėlis vėl atgimė, tapo koplyčia (kai kur vadinama bažnyčia).

Visu naujumu ir gražumu šie maldos namai sušvito 1989-ųjų rugsėjo mėnesį, pažymint Vaižganto 120-ąjį gimtadienį. Susirinko minios žmonių, kurie net netilpo nedidelėje koplyčioje, tad Šv. Mišių aukoje dalyvavo stovėdami lauke. Po keturiasdešimt ketverių metų čia vėl buvo meldžiamasi, Šv. Mišias aukojęs pats Telšių vyskupijos vyskupas Antanas Vaičius, kuriam talkino Kuršėnų šv. Jono Krikštytojo parapijos klebonas dekanas Albinas Arnašius.

Ganytojai nuoširdžiai dėkojo vietiniams gyventojams, kurie padėjo maldos namus atstatyti. Buvo naujai pašventinta ne tik atstatyta koplyčia- Nukryžiuotojo Jėzaus bažnyčia, bet taip pat naujai padarytos Švč. Marijos ir Jėzaus skulptūros. Iškilmingai atidengtoje memorialinėje lentoje, sukurtoje iš Rokiškio krašto kilusio Kaune gyvenančio tautodailininko architekto Leono Juozonio, buvo įrašyta, kad šioje Micaičių bažnyčioje 1901-07-14-1902-05-25 kunigavo Juozas Tumas-Vaižgantas, kuris suremontavo, išpuošė koplyčią, po altoriumi slėpė carizmo uždraustą lietuvišką spaudą.

Dar po kurio laiko rusų rašytojo Nikolajaus Gogolio vardu pavadinta gatvė Kuršėnuose buvo pervardinta Juozo Tumo-Vaižganto vardu. Būtent pro šią gatvę ne kartą ėjo iš Micaičių į Kuršėnus atvykęs pas kleboną Eidimtą ar savo pažįstamus jaunasis kunigėlis Juo-

zas Tumas-Vaižgantas...

Šių eilučių autoriui, besidominčiam Vaižganto iš Pavirinčių atsivežto ir Micaičių koplyčią papuošusio paveikslo likimu, taip ir nepavyko iki galo išsiaiškinti, kur ta relikvija yra dabar? Šio paveikslo Micaičiuose nebėra.

Gal, sovietinei valdžiai uždarius koplyčią ir pavertus pastatą sandėliu, šis paveikslas kartu su kitomis bažnytinėmis relikvijomis, buvo paliktas likimo valiai ir buvo šalčio, drėgmės, žmonių abejingumo, nerūpestingumo sunaikintas? O gal pateko į kurio nors vietinio žmogaus namus ar į kokio kolekcionieriaus privačią kolekciją ir nebuvo sugražintas į atkurtus maldos namus? Galėjo paveikslas dar tuomet, kunigui Juozui Tumui-Vaižgantui išvykus iš Micaičių, atsidurti kurioje nors Šiaulių krašto bažnyčioje. Galėjo patekti ir į Vilniuje sovietmečiu veikusį Ateizmo muziejų, kur masiškai buvo vežamos šventųjų skulptūros, šventi paveiksliai, religinės relikvijos iš uždarytų bažnyčių. O šį muziejų panaikinus eksponatai buvo išdalinti kitiems šalies muziejams, perduoti bažnyčioms.

Taigi Vaižganto atvežto į Micaičius paveikslo likimas toliau lieka neaiškus. O tai dar labiau gali suintriguoti muziejininkus, kraštotyrininkus, istorikus, Vaižganto kūrybos gerbėjus dalyvauti šios relikvijos paieškose...

Vytautas BAGDONAS